

Fischer Árpád

*„sokat számított, hogy az árvaházba kerültem,
mert különben csavargó lett volna belőlem”*

Az interjút 2020. február 27-én, Budapesten Dombi Gábor készítette.

Született: 1936. január 16.

A találkozón, így 70 év után nem ismertem meg senkit sem. Akit ismertem, mert gyakran bejárt ide a Bálint Házba, az Kertész Péter volt, aki tavaly meghalt. Ez arcon vágott.

Én a ► Gorkij fasorban voltam az árvaházban. Három és fél évig. Jó volt, az tett engem emberré. Úgy kerültem oda, hogy anyám testvére jóban volt ott egy hölgygel, és ő tett engem be az árvaházba, mert én nagyon csavargó gyerek voltam. Mivel apám, Fischer Jenő meghalt a → munkaszolgálatban, és anyám nevelt egyedül. Ő szegény három műszakban dolgozott, nem tudott velem nagyon foglalkozni. A Klauzál térre költözünk és a házban volt három haver, akik hívtak, amikor megjöttem az iskolából, hogy menjünk le játszani. És sajnos ugye... az apai szigor nagyon sokat számít egy fiúgyerek életében.

Többet voltam kint a téren, mint odahaza, mert a haverok kivittek. Van egy tulajdonsága az embernek: a rosszra inkább hajlik, mint a jóra. Nem volt, aki alám nyúljon, hogy te ezt csináld, vagy azt csináld. És ebből az alkalomból [és ezért] bekerültem ide az árvaházba, ahol nagyon jó nevelést kaptam. A → bár micvóm is ott volt bent a zsidó árvaházban. Csak egyet nem értek: zsidó árvaházba és keresztény iskolába jártunk. Tehát nem zsidó iskolába. Ez még ma is egy rejtély a számomra.

Ebből az alkalomból ... a zsidó nevelés elmaradt a számomra. Mint olyan. Egyrészt azért nem hiszek nagyjából, mert nagyon sokat veszítettem, mint nagyon sok zsidó ember, akiknek elpusztultak a hozzátartozói. Anyámék tizenketten voltak, és négyen maradtak. Apámék voltak heten, és ketten maradtak. Ez egy olyan csapás volt nekem, különösen az apám halála, hogy... még most is betege vagyok ennek. Rettenetesen. Ennyire tönkretettek családokat... Az ember ezáltal elveszítette a hitét – nagyjából. Bár egyik oldalról hatalmas csapás ért, de másrészt nagy szerencsém van a családommal, a feleségemmel, a lányommal, az unokámmal. Szinte hihetetlen, milyen szeretetben van részem.

Dunaszerdahelyen születtem. De már az őseim is. Ez egy orthodox falu volt. 1939-ben apám eljött Dunaszerdahelyről Budapestre, hogy milyen okból, nem tudom. 1940-ben jöttünk utána Budapestre anyámmal és a húgommal. A németek Dunaszerdahelyt körülfozták, és mindenkit elvittek Auschwitzba. Akik visszajöttek, azok nagy része kiment Izraelbe, sokan meghaltak, és az a pár ember, aki még ott van – mert két rokonom is ott él: Schwarcz József és Katalin –, és minden évben odamegyek. Két unokatestvérem van Izraelben, az egyik Tel Avivban, a másik Hederán.

Szabó volt az apám, az anyám varrónő volt, mindketten 1908-ban születtek. Úgy ismerkedtek meg, hogy táncolni jártak. Bár a szülei még igazi orthodoxok voltak, az apám már nem volt vallásos. Anyám sem. Gyerekkoromban a vallásról nem sok szó esett a családban.

Amikor a szüleim Budapestre jöttek, szabóként dolgoztak. Sohasem volt saját vállalkozásuk. Alkalmazottak voltak. Az apám az Andrássy út 1-ben lévő műhelyben helyezkedett el. Anyám varrónő volt mellette, együtt dolgoztak. Először a Kazinczy utca 4-ben laktunk, majd a Király utca 21-ben albérletben. Innen vitték el apámat munkaszolgálatra 1943-ban. Innen kerültünk a gettóba, a Wesselényi utca 4-be. Ott anyámmal, húgommal és a nagynénémmel voltam együtt. Az anyámat elvitték a téglagyárba dolgozni. Majd jött egy rendelkezés, és összeszedték a gyerekeket, és lovas kocsin elvittek a Röck Szilárd utcába, egy iskolába [Ma: Molnár Ferenc Magyar–Angol Két Tanítási Nyelvű Általános Iskola. Somogyi Béla u. 9-15]. Nem → nyilasok, magyarok, fehér köpenyben. Húgomat és egy unokatestvéremet, de ő egy nap után megszökött. Eltelt 2-3 nap, és amikor egyik este adtak egy lekvárt és egy kenyeret, hogy másnap elvisznek bennünket „vonatozni”. Akkor én még nem

tudtam, mi az a vonatozás. A húgommal megettük azonnal az egyik kenyeret, meg a fél lekvárt, mert olyan éhesek voltunk. Másnap reggel felkeltünk, sehol nem volt egy lélek sem. Egy embert nem láttunk. A délelőtt folyamán megjelentek az oroszok. A gettóból velünk jött unokatestvérem elment az anyám után, és ő értesítette, hogy hol vagyunk. Az orosz után hamar ő jelent meg. S visszamentünk a Király utca 21-be, s a hat évvel idősebb, 16 éves unokatestvérem pedig azonnal elindult Izraelbe. Engem is magával akart vinni, de anyám nem engedett. Ő mindenkit elvesztett, csak nem gondolja, hogy a fiát elengedi? Így aztán itt maradtam Pesten. Unokatestvérem most is ott él Izraelben, Hederán, 90 éves. Már nagyon beteg.

Sajnos a gettóra már nem emlékszem, de bent voltunk a lakásban egész nap. Csak az udvarra mehettünk ki. Még a bombázásokra sem emlékszem, csak az éhezésre. Levest kaptunk, meg kenyeret és kész. De hogy az miként került hozzánk, arra nem emlékszem. Anyu úgy került vissza, hogy az oroszok felszabadították. De semmit nem mesélt róla, mi történt vele a téglagyárban. Amikor felszabadultunk, akkor rengeteg halott volt az utcán. A Kazinczy utcában volt egy fürdő: az utcáról is jól láthatóan voltak ott felstócolva a halottak; meg a Klauzál téren volt egy ásatás, ahonnan rengeteg halottat vettek ki. De inkább csak a villamosra emlékszem: 1945-1946-ban járt a villamos a Klauzál téren.

A felszabadulás után visszamentünk Dunaszerdahelyre, hogy jobb körülmények között legyünk, mint Budapesten. Én apám testvéréhez kerültem, a húgom pedig anyám testvéréhez, akik fent laktak a hegyekben. És a húgom náluk kapott egy agyhártyagyulladást, és négy nap múlva meghalt. Ez a család az eset után kiment Izraelbe és ott született két lányuk.

Apukámat addig vártuk, amíg nem jött az értesítés a Vöröskereszttől, hogy apu meghalt. Édesanyám is korán meghalt. Éppen ment dolgozni, és a Madách téren elütötte egy villamos. Korán egyedült maradtam. Az volt a szerencsém, hogy anyám testvére tudott engem nevelni. Ő nem is ment férjhez énmiattam.

1946-ban a Klauzál tér 10-ben kaptunk egy második emeleti szoba-konyhás, koszos, ablaktalan lakást. Talán 5 kiló zsírért szerezte. Én nagyon szerettem ott lakni. Körfolyosós ház volt. A szomszédban lakott egy testvérpár, akik 40 éven át nem beszéltek egymással. Borzalmas hideg lakás volt. Eközben anyu a Május 1 ruhagyárban három műszakban dolgozott. Ezért nem is tudott nevelni engem. Amikor hazajött a munkából és lent voltam a téren, fociztam, csavarogtam. Kérdezte, kész van-e a leckém, mondtam, igen, persze, de sohasem volt kész. Mindig az iskolában írtam meg. Pocsék tanuló is voltam a Kazinczy utcai iskolában. Később a Dohány utcába jártam. Később sokat számított, hogy az árvaházba kerültem, mert különben csavargó lett volna belőlem. 1948-ban döntött úgy az anyám és a testvére, hogy árvaházba kerüljek, mert nem tudnak engem megfogni. Nekem az egy megváltás volt. Egész más körülmények közé kerültem, velem egykorú gyerekek

közé, akik nagyon hamar befogadtak. Mindenki zsidó gyerek volt, örültünk egymásnak. Együtt tanultunk, futballoztunk, aludtunk. Nem emlékszem arra, hogy bármit is hallottunk volna Izraelről, → cionizmusról, kivándorlásról az árvaházban. Amikor az iskolából hazajöttünk tanulni kellett, a tanár kikérdezte a leckét, utána lementünk futballozni, játszani az udvarra. Piros salakos pálya volt az udvaron.

Egyetlen fiúnak emlékszem csak a nevére, Auschpitznak hívták. A tanár → Wolf volt. Csak jó élményeim voltak vele. A bár micvó is egy öröm volt a számomra. De a vallástanulás sem nehéz, még az imákat is fonetikusán írták le nekünk, úgy kellett megtanulni. De persze volt rabbi, volt ima, de különösebben nem foglalkoztak a Gorkij fasorban a vallással. Az árvaháznak Tahiban volt egy nyaralója. És minden évben ott nyaraltunk. Egyik évben meghalt egy rabbi – nem emlékszem a nevére – és én is bekerültem a tíz gyerek közé, akinek ott kellett lennie a temetésen. Felhoztak hajóval, és amikor vége lett a temetésnek, visszavittek Tahiba. Ott játszottunk, kirándultunk.

Ott voltam bent minden nap vasárnap reggelig, és hazamentem a Klauzál térre az anyámhoz, ott voltam estig és este visszamentem az árvaházba. A vasárnapokon beszélgettünk, megebédeltem, megint beszélgettünk egy kicsit, majd lementem játszani a Klauzál térre, majd visszamentem az árvaházba. Anyámnak nem volt senkije, nem ment férjhez újra, de nem is engedtem volna. Mert az apám annyira bennem élt. De édesanyám meghalt 1953-ban.

Az árvaház egy modern épület volt. A templom is bent volt. Voltak tanulószobák és fent az emeleten volt a hálószoba, de hatalmas, ott aludt mindenki együtt. Legalább negyvenen aludtunk ott. A koszt is kitűnő volt. A nevelők nem voltak túl szigorúak, de amíg a leckét fel nem mondtuk, nem mehettünk játszani. Nekem azért akadtak gondjaim a tanulással. Mást nem játszottunk, csak fociztunk. Ma is szeretem a futballt, de csak a külföldit.

Mi a Lövölde tér mellett jártunk iskolába, a Rottenbiller utcába, csoportosan mentünk és jöttünk onnan. Állami iskola volt, sajnos nem zsidó iskolába jártunk. Ma is sajnálom. De az iskolában különösebben nem érdekelt semmi sem. Letettem a nyolc osztályt, és el akartam menni autószerelő tanulónak. Találkoztam egy jó barátommal, esztergályosnak jelentkezett. Így jelentkeztem én is esztergályosnak. De csak két hónapot dolgoztam ebben a szakmában. Azt a feladatot kaptam, hogy csináljak ezer csavart. Ez borzalmasan unalmas volt, és a művezetőnek minden nap ennyit le kellett adnunk. Egy nap azt mondta, hogy most csináljak ezer anyát. Mondom neki, tudod, ki csináljon? Az anyád...! És akkor kiléptem onnan. [...]

'56-ban felvetődött, hogy kimegyünk Izraelbe. Hat barátom volt, három zsidó, három keresztény. Minden nap megbeszéltük, hogy majd disszidálunk. Két dolog tartott vissza: se nyelvet nem tudtunk, se szakma nem volt a kezünkben. Nem mertünk elindulni. Később az unokatestvérem meghívott bennünket Izraelbe

magához, és kérte, hogy maradjunk is kint. A feleségem meg én benne is lettünk volna, de a lányom akkor volt menyasszony. Ő nem akart kint maradni, ezért mi is hazajöttünk. Pedig el volt intézve nekem lakás, állás, de nekem első a gyerekem. A lányomnak nem meséltem semmit a zsidóságról, nem is tud semmit erről.

Sajnos az árvaház után nekem a zsidóság már nem sokat jelentett. Volt két jó zsidó barátom, de meghaltak. Már csak egy zsidó barátom maradt, akivel 70 éve minden hétfőn találkozunk. Másfél-két órát elbeszélgetünk, hogy tudjuk mégis, hogy élünk. Keresztény feleségem van 1966 óta, és még az izraeli rokonok is azt mondták, milyen szerencsés vagyok vele. A zsidó szokásokat ott nem tartjuk. Templomba eljárók, mióta Schőner rabbi [Schőner Alfréd] egyszer elhívott, de most a Bethlen térre járok. Befogadtak, szenzációs a társaság. A rabbi is remek ember. De azóta sem tanultam meg imádkozni. De nem zavar. Ide azért járok, mert nagy szeretetben van részem. Meghallgatom az imát, és ennyi.